

درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی جدید

دکتر خلیل‌اله سردارنیا

استاد علوم سیاسی دانشگاه شیراز
(چاپ سوم با اضافات)

به:

مرحوم پدر و مادر عزیزم، برادران و خواهرانم

به پاس دعای خیر و مهربانی‌هایشان

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
بخش نخست: برخی از مهمترین تأمل‌های مفهومی – نظری در جامعه‌شناسی سیاسی جدید	۲۳
فصل نخست: چرخش‌های مفهومی – نظری در جامعه‌شناسی سیاسی	۲۴
گفتار نخست: عوامل و مکاتب تأثیرگذار بر جامعه‌شناسی سیاسی جدید	۲۴
گفتار دوم: چرخش‌های مفهومی در قدرت	۳۶
گفتار سوم: قدرت نمادین و رسانه‌ای به مثابه شکل چهارم قدرت	۴۳
فصل دوم: واکاوی تحلیل‌های طبقاتی در جامعه‌شناسی سیاسی جدید	۵۱
گفتار نخست: تحلیل طبقاتی، ضرورت گریزناپذیر در جامعه‌شناسی سیاسی	۵۲
گفتار دوم: پدیده و نظریه سیاست خیابان	۵۹
گفتار سوم: نظریه و پدیده خرده سیاست	۶۳
فصل سوم: امر سیاسی در سه برداشت پست مدرن، مجادله‌ای و گفتگویی از دموکراسی	۶۷
گفتار نخست: امر سیاسی در دموکراسی مجادله‌ای	۶۸
۱- امر سیاسی در قرائت رادیکال کارل اشمیت	۶۸
۲- امر سیاسی در قرائت شانتال موفه	۷۰
گفتار دوم: امر سیاسی در نظریه دموکراتیک کثرت گرای پست مدرن	۷۴
گفتار سوم: امر سیاسی در دموکراسی گفتگویی	۷۸
۱- رویکرد هابرماس به عنوان بنیانگذار دموکراسی گفتگویی	۷۸

۶ □ درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی جدید

- ۲- رویکرد جان راولز ۸۱
- گفتار چهارم: جمع بندی کلی امر سیاسی در هر سه نظریه ۸۳
- فصل چهارم: ساختار و کارگزار (کنشگر): دوگانگی یا تعامل ۸۵**
- گفتار نخست: پیشینه فلسفی - اجتماعی و ضرورت‌ها ۸۵
- گفتار دوم: آنتونی گیدنز و مسئله ساختار - کارگزار ۹۰
- گفتار سوم: پیر بوردیو و مسئله ساختار - کارگزار ۹۶
- گفتار چهارم: مارگارت آرچر و مسئله ساختار - کارگزار ۱۰۰
- فصل پنجم: نقد و بررسی نظریه‌های کنش‌گرا در روند دموکراتیزاسیون ۱۰۲**
- گفتار نخست: رویکرد نوسازی و تحولات ساختاری در تبیین دموکراتیزاسیون ۱۰۴
- گفتار دوم: نقد و بررسی رویکرد نوسازی و تحولات ساختاری ۱۰۷
- گفتار سوم: رویکردهای کنشگرای معطوف به جامعه مدنی ۱۱۴
- ۱- الکسی دوتوکویل ۱۱۵
- ۲- برینگتون مور ۱۱۶
- ۳- جان استفنز و روشه میر ۱۱۷
- ۴- آدام پرزورسکی و گوران تربورن ۱۲۰
- ۵- لاری دیاموند ۱۲۲
- گفتار چهارم: نظریه‌های کنشگرای نخبه محور در ارتباط با دموکراتیزاسیون ۱۲۴
- ۱- دانکورت روستو و لیجیپهارت ۱۲۴
- ۲- گیلرمو ادانل، فیلیپ اشمیتر و ساموئل هانتینگتون ۱۲۶
- الف) گذار از طریق جابجایی یا فروپاشی (یا براندازی) ۱۳۰
- ب) گذار از طریق آزاد سازی یا تغییر شکل ۱۳۰
- ج) گذار از طریق تعامل، توافق یا پیمان ۱۳۱
- گفتار پنجم: جمع بندی و نقد اجمالی نظریه‌های کنشگرای نخبه گرا ۱۳۴
- بخش دوم: جامعه مدنی ۱۴۳**
- فصل ششم: جامعه مدنی، برداشت‌ها، ویژگی‌ها و کار ویژه‌ها ۱۴۴**
- گفتار نخست: سیر تطور تاریخی مفهوم جامعه مدنی ۱۴۴

فهرست مطالب □ ۷

گفتار دوم: پنج برداشت متمایز از جامعه مدنی.....	۱۵۳
۱- برداشت از جامعه مدنی به مثابه عرصه‌ای برای بورژوازی.....	۱۵۳
۲- برداشت حکومت قانون.....	۱۵۳
۳- برداشت مشارکتی تر.....	۱۵۴
۴- برداشت نو لیبرالی.....	۱۵۵
۵- برداشت پسا مدرنی.....	۱۵۵
گفتار سوم: ویژگی‌های جامعه مدنی و تمایز آن از جامعه سیاسی.....	۱۵۵
گفتار چهارم: کارویژه‌های جامعه مدنی.....	۱۵۹
فصل هفتم: جامعه مدنی از منظر حیات انجمنی و سرمایه اجتماعی.....	۱۶۳
گفتار نخست: کلیات.....	۱۶۳
الف) کلیاتی پیرامون انجمن‌های مدنی.....	۱۶۳
ب) زمینه‌های طرح مفهوم سرمایه اجتماعی در چند دهه اخیر.....	۱۶۵
گفتار دوم: نظریه پردازان رویکردهای جدید انجمنی (نظریه پردازان نوتوکویلی).....	۱۶۸
گفتار سوم: کار ویژه انجمن‌های مدنی، حکمرانی خوب و شاخص‌های آن.....	۱۷۲
الف) کار ویژه‌های انجمن‌های مدنی.....	۱۷۲
ب) حکمرانی خوب و شاخص‌های آن.....	۱۷۳
گفتار چهارم: تعامل جامعه مدنی، سرمایه اجتماعی و حکومت.....	۱۷۵
گفتار پنجم: تاثیر سرمایه اجتماعی بر حکمرانی خوب (ارائه مدل‌های نظری).....	۱۷۷
گفتار ششم: برخی مطالعات تجربی انجام شده.....	۱۸۲
فصل هشتم: جامعه مدنی به مثابه حوزه عمومی.....	۱۸۵
کلیات.....	۱۸۵
گفتار نخست: ریشه‌های شکل‌گیری و افول حوزه عمومی از دید هابرماس.....	۱۸۶
گفتار دوم: روش‌شناسی انتقادی و رهایی بخش هابرماس.....	۱۹۳
گفتار سوم: الگوی مطلوب حوزه عمومی در نزد هابرماس.....	۱۹۴
بخش سوم: نظریه‌های جنبش‌های اجتماعی جدید.....	۲۰۳
فصل نهم: نقد و بررسی نظریه‌های جنبش‌های اجتماعی جدید.....	۲۰۴

۸ □ درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی جدید

- کلیات: ۲۰۴
- گفتار نخست: نظریه‌های نسبتاً جدید جنبش‌های اجتماعی ۲۰۸
- ۱- رویکرد کارکردگرا - ساختارگرا ۲۰۸
- الف) زمینه‌ها یا بسترهای ساختاری ۲۰۹
- ب) فشارهای ساختاری ۲۰۹
- ج) باورهای تعمیم یافته در مورد ریشه‌های اصلی وضع نامطلوب موجود و ترسیم وضع مطلوب برای آینده؛ ۲۱۰
- د) عوامل شتاب دهنده همچون حوادث طبیعی مثل سیل یا زلزله، شکست در جنگ و بحران شدید اقتصادی. ۲۱۰
- ه) عدم اعمال کنترل اجتماعی منطقی و زمانمند، ۲۱۰
- ۲- رویکرد تعامل گرایی نمادین ۲۱۱
- ۳- رویکرد بسیج منابع ۲۱۷
- رویکرد انتخاب عقلانی به بسیج منابع ۲۱۸
- رویکرد سازمانی به بسیج منابع ۲۱۸
- ۴- رویکرد فرایندی و ساخت فرصت سیاسی ۲۱۹
- گفتار دوم: نظریه‌های جدیدتر جنبش‌های اجتماعی از دهه ۱۹۸۰ به این سو ۲۲۳
- ۱- نظریه صف بندی یا اتحاد در چارچوب ۲۲۵
- ۲- نظریه آلن تورن ۲۲۸
- ۳- نظریه آلبرتو ملوچی ۲۳۰
- ۴- تلاش‌های جدید برای ترکیب نظریه‌ها یا سطوح خرد و کلان ۲۳۳
- گفتار سوم: بسترها و تحولات اجتماعی، سیاسی و فکری موثر بر پیدایش نظریه‌ها و جنبش‌های اجتماعی جدید ۲۳۵
- فصل دهم: جنبش‌های اجتماعی راست رادیکال جدید در غرب ۲۴۱**
- کلیات ۲۴۱
- گفتار نخست: تمایز مفهومی احزاب راست رادیکال جدید از راست رادیکال کلاسیک (فاشیستی) ۲۴۳

فهرست مطالب □ ۹

گفتار دوم: تبیین جامعه شناختی پیدایش احزاب پوپولیستی راست رادیکال جدید.....	۲۴۷
۱- جهانی شدن و شکاف‌های اقتصادی - اجتماعی جدید	۲۴۷
۲- جهانی شدن و شکاف‌های فرهنگی - نژادی جدید (مهاجرت، چند فرهنگی شدن، تروریسم و ناامنی)	۲۵۰
۳- اعتراض و کاهش اعتماد (بی‌اعتمادی) به نهادهای سیاسی و احزاب اصلی	۲۵۱
گفتار سوم: موفقیت انتخاباتی احزاب راست رادیکال جدید	۲۵۲
نتیجه‌گیری	۲۵۹
فصل یازدهم: نظریه‌های خشونت‌های قومی و سازوکارهای مناسب برای ثبات در جوامع چند پاره قومی	۲۶۱
کلیات	۲۶۱
گفتار نخست: نظریه‌های مهم تبیین‌گر ریشه‌های خشونت‌های قومی	۲۶۲
۱- نوسازی و خشونت‌های قومی	۲۶۳
۲- سیاست‌های دولت	۲۶۵
۳- گذار به دموکراسی	۲۶۹
۴- احساس تهدید جدی و همه جانبه از ناحیه شوونیسم اکثریت قومی	۲۷۲
۵- پیدایش رهبران و نخبگان قومی	۲۷۳
۶- منابع فراملی خشونت قومی	۲۷۴
گفتار دوم: دموکراسی مشارکتی اجماعی به عنوان ساز و کار مناسب برای صلح و ثبات	۲۷۴
۱- مشارکت و ائتلاف بزرگی از همه گروه‌های قومی جامعه	۲۷۵
۲- نظام انتخاباتی تناسبی و غیر اکثریتی	۲۷۶
۳- وتو یا رد متقابل	۲۷۷
۴- استقلال یا خود گردانی در امور داخلی	۲۷۷

بخش چهارم: جهانی شدن و تاثیرات سیاسی فناوری‌های نوین ارتباطی - اطلاعاتی.....	۲۸۱
فصل دوازدهم: نقد و ارزیابی نظریه‌های سیاسی جهانی شدن.....	۲۸۲
کلیات.....	۲۸۲
گفتار نخست: تعریف و چالش‌های مفهومی جهانی شدن.....	۲۸۳
۱- تعریف‌ها.....	۲۸۳
۲- چالش‌های مفهومی.....	۲۸۵
گفتار دوم: جهان‌گرایان در مقابل شک‌گرایان.....	۲۸۶
۱- جهان‌گرایان افراطی.....	۲۸۶
۱- شک‌گرایان.....	۲۸۹
۲- رویکرد تحول‌گرایان.....	۲۹۶
گفتار سوم: طرح و ارزیابی چند نظریه.....	۲۹۸
۱- نظریه نظام جهانی والرشترین.....	۲۹۸
۲- نظریه وابستگی‌های متقابل پیچیده.....	۳۰۲
۳- تئوری حکومت جهانی (دموکراسی جهان وطنی).....	۳۰۵
۴- نظریه شهروندی پساملی و منطقه‌گرایی دموکراتیک‌هابرماس.....	۳۱۵
۵- نظریه جامعه شبکه‌ای.....	۳۱۸
۶- آنتونی گیدنز.....	۳۲۵
فصل سیزدهم: تاثیرات سیاسی اینترنت و دموکراسی سایبری.....	۳۳۱
کلیات.....	۳۳۱
گفتار نخست: طرح سه رویکرد در مورد ظرفیت‌های بسیجی و سیاسی اینترنت.....	۳۳۴
۱- رویکرد خوشبینان.....	۳۳۴
۲- رویکرد بدبینان.....	۳۳۴
۳- رویکرد تردیدکنندگان.....	۳۳۵
گفتار دوم: طرح یک مدل زمینه‌گرا در مورد تاثیرات سیاسی اینترنت.....	۳۳۶
الف) متغیرهای زمینه‌ای در سطح کلان.....	۳۳۶
ب) متغیرهای زمینه‌ای در سطح محیط برخط اینترنتی.....	۳۳۶

فهرست مطالب □ ۱۱

ج) متغیرهای زمینه‌ای در سطح فردی	۳۳۶
د) نتایج سیاسی استفاده کاربران از اینترنت	۳۳۶
گفتار سوم: کارکردها یا تاثیرات سیاسی اینترنت	۳۳۷
۱- اشاعه اطلاعات سیاسی	۳۳۷
۲- تضعیف حکومت‌ها	۳۴۰
۳- گسترش مشارکت سیاسی و مدنی	۳۴۴
۴- نتایج برخی از مهمترین مطالعات پیمایشی در ارتباط با تاثیرات اینترنت ...	۳۴۵
گفتار چهارم: سه قرائت از دموکراسی سایبری	۳۵۰
۱- قرائت لیبرال	۳۵۰
۲- قرائت اجتماع گرایانه	۳۵۰
۳- قرانت دموکراسی گفتگویی	۳۵۱
گفتار پنجم: تاثیرات دموکراسی سایبری	۳۵۲
۱- عرصه حکمرانی و پویش‌های سیاسی و مشارکتی	۳۵۲
۲- عرصه حوزه عمومی	۳۵۸
فصل چهاردهم: اینترنت و جنبش‌های اجتماعی جدید	۳۶۴
کلیات	۳۶۴
گفتار نخست: کارکردهای اینترنت در ارتباط با جنبش‌های اجتماعی جدید	۳۶۴
۱- کارکرد شناختی و تبلیغاتی	۳۶۴
۲- کارکرد هویت‌سازی	۳۶۵
۳- کارکرد شبکه‌سازی و ایجاد ائتلاف	۳۶۵
۴- کارکرد سازماندهی اعتراض‌ها	۳۷۳
گفتار دوم: پیشنهاد یک مدل چند بخشی زمینه‌گرا	۳۷۵
الف) متغیرهای زمینه‌ای در سطح فردی:	۳۷۵
ب) متغیرهای زمینه‌ای در سطح محیط برخط اینترنتی	۳۷۵
ج) متغیرهای زمینه‌ای در سطح کلان	۳۷۶
د) نتایج سیاسی استفاده کاربران از اینترنت در ارتباط با جنبش‌های اجتماعی	۳۷۶

۱۲ □ درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی جدید

- گفتار سوم: برخی مطالعات انجام شده ۳۷۶
- ۱- اینترنت و جنبش زاپاتیستا در مکزیک ۳۷۶
- ۲- اینترنت و سازماندهی اعتراض علیه سازمان تجارت جهانی (WTO) ۳۸۰
- ۳- جنبش‌های اجتماعی و اعتراض علیه نشست «گروه ۸» در ژنو ۳۸۴
- ۴- اینترنت و جنبش‌های اجتماعی صلح طلب یا ضدجنگ ۳۸۵
- ۵- جنبش ۹۹ درصد در مقابل ۱ درصد ۳۸۷
- ۶- جنبش‌های زیست محیطی ۳۸۷
- فهرست منابع فارسی و انگلیسی ۳۹۱